

УДК 34:342

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2020.2.9>

Машгалір Х. В.,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри права

Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

Капіган О. І.,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри права

Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

FEATURES OF LEGAL RESPONSIBILITY OF PHARMACEUTICAL WORKERS

Стрімкий розвиток фармацевтичної діяльності зумовлює збільшення навантажень на практичних працівників у цій галузі, що в майбутньому може призвести до менш ретельного виконання ними своїх обов'язків і застосування відповідно до них заходів юридичної відповідальності. Тому цілком очевидно, що альтернативним шляхом запобігання наявним проблемам може бути ґрунтовне й усебічне дослідження юридичної відповідальності в практичній діяльності фармацевта. Сьогодні високий ступінь відповідальності, що покладається на фармацевтичного працівника, переважно пов'язаний із тим твердженням, що тією чи іншою мірою йому довірено життя і здоров'я людини. Унаслідок цього суспільство намагається встановити жорсткий контроль за їхньою діяльністю, у тому числі шляхом використання механізмів юридичної відповідальності.

Саме тому в дослідженні пропонуємо дослідити зміст інституту юридичної відповідальності в такій важливій сфері, як фармація, зокрема конкретно зупиняючи свою увагу на фармацевтичному працівникові як суб'єкті юридичної відповідальності.

Розглянемо детальніше особливості видів юридичної відповідальності фармацевтів за ті чи інші порушення:

– адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності за адміністративне правопорушення. Розглянемо види вчинених або невчинених дій фармацевтом, що тягнуть за собою згідно з КУпАП адміністративну відповідальність;

– дисциплінарна відповідальність – фармацевтичні працівники, що працюють за трудовим договором, підпадають під сферу дії законодавства про працю;

– цивільну або цивільно-правову відповідальність – вид юридичної відповідальності, при якій до правопорушника використовуються заходи, що встановлені законом або угодою;

– кримінальна відповідальність – вид відповідальності, який регулюється Кримінальним кодексом України.

Усвідомлюючи необхідність належного правового регулювання механізму реалізації юридичної відповідальності фармацевта, можемо констатувати, що постала гостра потреба в унесенні доповнень до Кримінального кодексу України в його Особливій частині з розробленням окремого розділу «Злочини проти публічного здоров'я».

Ключові слова: юридична відповідальність, правопорушення, охорона здоров'я, фармацевтичний працівник, професійна діяльність.

The rapid development of pharmaceutical activities entails an increase in the workload of practitioners in this field, which in the future may lead to less thorough performance of their duties and the application of legal action. Therefore, it is obvious that an alternative way to prevent existing problems can be a thorough and comprehensive study of legal liability in the practice of pharmacists. To date, the high degree of responsibility placed on the pharmaceutical worker is mainly due to the assertion that to some extent he is entrusted with human life and health. As a result, society is trying to establish strict control over their activities, including through the use of mechanisms of legal responsibility

That is why in this study we propose to explore the content of the institution of legal responsibility in such an important area as pharmacy, in particular, specifically focusing on the pharmaceutical worker as a subject of legal responsibility.

Consider in more detail the features of the types of legal liability of pharmacists for certain violations:

– *administrative liability* – a type of legal liability for an administrative offense. Consider the types of actions performed or not performed by a pharmacist, which entail administrative liability under the Code of Administrative Offenses;

– *disciplinary liability* – pharmaceutical workers working under an employment contract fall within the scope of labor legislation;

– *civil or civil liability* – a type of legal liability in which the offender is subject to measures established by law or agreement;

– *criminal liability* – a type of liability regulated by the Criminal Code of Ukraine.

Realizing the need for proper legal regulation of the mechanism of realization of legal responsibility of a pharmacist, there was an urgent need to amend the Criminal Code of Ukraine in its Special Part by developing a separate section “Crimes against public health”.

Key words: legal responsibility, offence, health protection, pharmaceutical worker, professional activity.

Постановка проблеми. Відповідно до положень Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. При цьому держава створює умови для ефективного й доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно [1].

Незважаючи на значний інтерес до цих питань, варто зазначити, що мало хто з учених приділяє увагу встановленню ознак фармацевтичного працівника як спеціального суб'єкта злочину, визначенню поняття «фармацевтична діяльність». Тому сьогодні ці питання потребують додаткових досліджень і належного правового регулювання у сфері вітчизняного законодавства.

Крім того, дуже часто спостерігаємо такі негативні явища, як неякісні лікарські препарати, продаж фальсифікованих або заборонених препаратів, байдужість ставлення медичного персоналу до пацієнтів, що дуже часто призводить до лікарського недбалства та халатності. Звичайно, цим негативним явищам є цілком виправдані пояснення: значне навантаження на медиків, низький рівень заробітної плати, недостатнє державне фінансування тощо. Тим не менше це не є виправданням, оскільки кожен медичний чи фармацевтичний працівник несе особисту, самостійну цивільну, а в окремих випадках й адміністративну чи кримінальну відповідальність за свої дії чи бездіяльність. Тому питання юридичної відповідальності у сфері охорони здоров'я сьогодні є актуальним і суспільно значущим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенням поняття професійної відповідальності займалися вчені: В.С. Єрмілов, С.Л. Сотніков, В.О. Навроцький, О.І. Худяков, С.І. Курпя-

кова, А.О. Файер, М.Г. Матузов, А.М. Морозов, А.В. Степаненко, Т.Ю. Тарасевич. Крім того, вагомий внесок у розуміння окремих аспектів відповідальності фахівця фармацевтичної галузі зроблено сучасними науковцями: Н.О. Ткаченко, Є.Г. Книшем, Б.П. Громовиком. Незважаючи на значні успіхи вчених у дослідженні окремих аспектів юридичної відповідальності, аналіз вітчизняних робіт у фармацевтичній галузі дає змогу стверджувати, що сьогодні майже відсутні напрацювання, котрі б широко розкривали зміст юридичної відповідальності фармацевтичного працівника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стрімкий розвиток фармацевтичної діяльності тягне за собою збільшення навантажень на практичних працівників у цій галузі, що в майбутньому може призвести до менш ретельного виконання ними своїх обов'язків і застосування відповідно до них заходів юридичної відповідальності. Тому цілком очевидно, що альтернативним шляхом запобігання наявним проблемам може бути ґрунтовне й усебічне дослідження юридичної відповідальності в практичній діяльності фармацевта.

З урахуванням теоретико-правових підходів можемо виокремити ознаки юридичної відповідальності фармацевтичного працівника:

1. Реалізація заходів юридичної відповідальності базується на дотриманні процесуального порядку, на їх здійснення уповноважені лише державні органи.

2. Притягнення до юридичної відповідальності супроводжується державним примусом, тобто санкції за порушення чітко регламентовані та визначають конкретні вид і міру покарання.

3. Застосування та реалізація заходів юридичної відповідальності завжди пов'язане з понесенням певних утрат правопорушником на користь держави.

З метою дослідження особливостей юридичної відповідальності у сфері фармації як складника професійної здійснено статистичне дослідження випадків притягнення до юридичної відпові-

дальності фармацевтичних фахівців в областях України. У період з 2015–2019 рр. у судах розглянуто відповідні цивільні, адміністративні та кримінальні справи, апеляційні та касаційні скарги, котрі пов'язані з професійною діяльністю фармацевтичних працівників.

Правові основи юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони здоров'я в Україні визначено Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Так, відповідно до ст. 80 Основ, особи, винні в порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством [2].

Суб'єктами відповідальності за правопорушення у сфері охорони здоров'я є медичні та фармацевтичні працівники всіх рівнів. До медичних працівників зараховують лікарів, фармацевтів, провізорів і середній медичний персонал. Відзначається, що особа наділяється статусом медичного працівника, якщо вона фактично виконує професійні обов'язки за відповідною медичною спеціальністю [4, с. 12].

Відповідно до ч. 1 ст. 147 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один із таких заходів стягнення:

- 1) догана;
- 2) звільнення.

Звідси випливає, що, по-перше, притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності є правом роботодавця, а не його обов'язком; по-друге, винесення працівникові догани позбавляє можливості роботодавця застосувати до працівника ще й такий вид дисциплінарного стягнення, як звільнення за одне й те саме дисциплінарне правопорушення (ч. 2 ст. 149 КЗпП України) [3].

Цивільно-правовою відповідальністю у сфері надання медичної допомоги є застосування до порушника або до особи, яка за законом несе відповідальність за його дії чи бездіяльність, заходів примусу, які визначені законом або договором і полягають у покладенні на нього додаткових обов'язків цивільно-правового характеру за вчинення ним протиправних дій або бездіяльності під час надання медичної допомоги [5, с. 12].

Адміністративна відповідальність – це специфічне реагування держави на адміністративне правопорушення, що полягає в застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою передбаченого законом стягнення до суб'єкта правопорушення. Це, зокрема, такі діяння: відсут-

ність спеціальної медичної освіти й відповідності єдиним кваліфікаційним вимогам, що дозволяють займатися фармацевтичною практикою, порушення правил виготовлення, зберігання або застосування лікарських засобів тощо. [6, с. 289].

Кримінальна відповідальність є найбільш суворим видом юридичної відповідальності медичних і фармацевтичних працівників за правопорушення, що вчиняються ними під час здійснення професійної діяльності. Першою загальною ознакою суб'єкта злочину, передбаченого ст. 140 КК України, є вчинення його фізичною особою. При цьому суб'єктом злочину не можуть визнаватися юридичні особи, зокрема фармацевтичні установи (аптеки, склади тощо), адже склад злочину, що аналізується, не підпадає під перелік визначених у ст. 96.3 Кримінального кодексу (далі – КК) України злочинів, що вчиняються уповноваженою особою від імені й в інтересах юридичної особи, хоча за певних умов вони можуть притягатися до цивільно-правової відповідальності. Крім цього, фармацевтичний працівник – це осудна особа, а тому під час учинення злочину він повинен усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК України). У науковій літературі серед осіб, які працюють в умовах нервово-психічних перевантажень (щодо службових осіб, операторів технічних систем), учені-криміналісти (наприклад, Л.П. Брич, В.О. Навроцький та інші) виділяють так звану спеціальну (професійну) осудність, якою визначається як стан особи певної професії, що здатна до адекватної поведінки в умовах нервово-психічних перевантажень [7].

Згідно з ч. 1 ст. 2 КК України, підставою для кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України. Медичні працівники відповідають за вчинення злочинів на загальних засадах, до того ж у КК України є склади злочинів, які належать саме до професійної діяльності лікарів. До кримінальних злочинів у галузі охорони здоров'я населення належать, зокрема, неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 131 КК України); розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 КК України); незаконне проведення абортів або стерилізації (ст. 134 КК України), якщо медичний працівник не має спеціальної медичної освіти; незаконна лікувальна діяльність (ст. 138 КК України) – зайняття лікувальною діяльністю без

спеціального дозволу, здійснюване особою, яка не має належної медичної освіти; ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК України); неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 КК України); порушення прав пацієнта (ст. 141 КК України) [8].

Важливість належного функціонування системи охорони здоров'я для держави й суспільства відображена в проєкті КК України. Усвідомлюючи необхідність належного правового регулювання механізму реалізації юридичної відповідальності фармацевта, уважаємо, що доцільним буде створення окремого розділу Особливої частини КК України під назвою «Злочини проти встановленого порядку надання медичних і фармацевтичних послуг».

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, можемо стверджувати, що у сфері охорони здоров'я в Україні медичні та фармацевтичні пра-

цівники несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

Варто зазначити, що фармацевтичний працівник має свої (притаманні лише йому) як загальні, так і додаткові (спеціальні) ознаки, що дає змогу відокремити його від медичного працівника, а також виконує інші професійні обов'язки, які полягають у наданні фармацевтичної допомоги. Аналіз юридичної літератури дав можливість проаналізувати й виділити для окремого дослідження поняття «юридична відповідальність фармацевтичного працівника» та висловити пропозиції з вирішення питання щодо кримінальної відповідальності осіб, у яких відсутня ознака професійної (спеціальної) осудності, а також закріплення окремого розділу в КК України, що охопить медичні та фармацевтичні злочини, а також злочинні посягання на права і свободи людини у сфері біомедицини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. С. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
4. Щукін О.С. Правовий статус медичних працівників за трудовим законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Одеса, 2005. 20 с.
5. Сенюта І.Я. Цивільно-правова відповідальність у сфері надання медичної допомоги : метод. рекомендації для адвокатів. Харків : Фактор, 2018. 64 с.
6. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
7. Навроцький В.О., Брич Л.П. Ознаки посадової особи та кваліфікація господарських злочинів вчинених нею. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 1. С. 61.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.